

Intussen had het Russische opperbevel verse troepen aangevoerd uit Siberië. Die werden aan de nog resterende divisies toegevoegd en in de nacht van 5 op 6 december werden de eerste tegenoffensieven ingezet. In het zuiden dwongen die offensieven de Duitsers die aan het einde van hun krachten waren, het veroverde Rostow te ontruimen en ook ten zuid- en noordwesten van Moskou moest de uitgeputte *Wehrmacht* belangrijk terrein prijsgeven. De winter was ingevallen met veel sneeuw en felle kou. Winteruitrusting bezaten de Duitse troepen niet, de motoren van hun tanks, mobiele artillerie en vrachtauto's vrozen vast. Een korte periode zag het er naar uit alsof het onmogelijk zou zijn, samenhang te bewaren in het duizenden kilometers lange Duitse front. Met klem werd Hitler geadviseerd, zijn rillende troepen enkele honderden kilometers terug te trekken teneinde althans de schier onoplosbare transportproblemen te vergemakkelijken. Hij weigerde. Op 8 december ging zijn nieuwe instructie uit: alle onderdelen van het *Ostheer* moesten zich hardnekkig verdedigen daar waar zij zich bevonden.

Verdedigen.

De grote aanval was mislukt.

Zou men in '42 de Sowjet-Unie dodelijk kunnen treffen? Hitler kon er slechts op hopen. Eén ding was duidelijk: werd het voor '41 gestelde doel in '42 niet bereikt, dan zou Duitsland, tenzij het verdeeldheid kon zaaien in het kamp der tegenstanders, op den duur de *Zweifrontenkrieg* verliezen waaraan nu ook, na de Japanse aanval op Pearl Harbor, de Verenigde Staten met inzet van al hun krachten zouden gaan deelnemen. En in het verre Nederland, in Haarlem, maakte een kachelhandelaar (die prompt gearresteerd werd) van zijn etalage één groot sneeuwveld, bezaaid met miniaturen van kapotte wagens, paardenkadavers en soldatenlijken; hij zette een vulkachel in het midden met een steek als van Napoleon er boven op en '*die Passanten*', aldus de *Sicherheitsdienst*, '*verstanden es und freuten sich.*'¹

¹ WBN, *Feldkommandantur 724: 'Lage- und Stimmungsbericht 19'* (29 jan. 1942), p. 6.